

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษาของไทยในปัจจุบัน เน้นจัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ แนวคิดนี้ได้รับการยอมรับและได้ใช้อย่างแพร่หลาย เพราะเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นตัวตั้ง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับผู้เรียนและประโยชน์สูงสุดที่ผู้เรียนควรจะได้รับ และมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเต็มตัวและได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ อันจะนำผู้เรียนไปสู่การเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง^๑ เพราะการเรียนรู้ที่เกิดจากการคิด การค้นคว้า การทดลอง และการสรุปเป็นความรู้โดยตัวผู้เรียนเอง ผู้สอนจะเปลี่ยนบทบาทหน้าที่จากการถ่ายทอดความรู้มาเป็นผู้วางแผนจัดการ ชี้แนะ และอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียน ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจึงหมายถึงการจัดการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง^๒ โดยมีผู้สอนเป็นผู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงบทบาทใหม่นี้เท่ากับเป็นการเปลี่ยนจุดเน้นของการเรียนรู้ใหม่ ว่าความสำคัญของการเรียนรู้ อยู่ที่ผู้เรียนมากกว่าอยู่ที่ผู้สอน และการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้โดยสมบูรณ์ จะต้องเกิดจากการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้สอน และผู้เรียน

แม้ว่าแนวคิดในการจัดการเรียนนี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการจัดการศึกษาแต่ก็มีปัญหาเกิดขึ้นในการเรียนการสอนอยู่หลายปัญหาด้วยกัน ล้วนแล้วแต่ปัญหาสำคัญที่ขัดแย้งกับหลักการจัดการศึกษาโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแบบมีส่วนร่วม เนื่องจากการเรียนรู้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ ถ้าต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือคุณลักษณะใด ๆ ที่พึงประสงค์ต้องให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้เรื่องนั้น ๆ ก่อน และการเรียนรู้ก็ต้องให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง อันหมายถึงการจัดประสบการณ์เรียนรู้ ที่ต้องพิจารณาให้ความสำคัญกับผู้เรียนเหนือสิ่งอื่นใด^๓ ที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะต้องหาวิธีการแก้ไข โดยมีแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ให้มีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนความเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อทำให้เกิดการเรียนการสอนดังกล่าวนี้จะต้องหาเทคนิค และวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมาแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้

^๑ ทิศนา ขัมมณี, รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๐.

^๒ ชนาธิป พรกุล, แศตวรรษรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๐.

^๓ ขาติ แจ่มนุษ, การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงพระปรีชาสามารถยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอน และประสบความสำเร็จในการสอนอย่างสูงสุด พระนามอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า ที่ปราชญ์ได้ขนานนามถวายและพุทธศาสนิกชนกล่าวเรียกกันเสมอ คือคำว่า “พระบรมศาสดาหรือพระบรมครู” ซึ่งแปลว่าพระศาสดาผู้ยอดเยี่ยมหรือผู้เป็นยอดของครู ในภาษาบาลีก็มีบทพุทธคุณถวายพระเกียรติว่า “สตุถา เทวมนุสสานิ”^๔ แปลว่าพระศาสดาของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย และมีคำเสริมพระพุทธคุณว่า “อนุตฺตโร ปุริสทมมสารถิ”^๕ แปลว่าเป็นสารถีฝึกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า^๖ พระองค์ทรงแบ่งคนออกเป็น ๔ ประเภท และเปรียบด้วยบัว ๔ เหล่า ทรงจำแนกธรรมได้ถูกจริตหรือภูมิปัญญาของผู้ฟังแต่ละประเภทอย่างได้ผล ด้วยลีลาการสอนที่ว่าแจ่มแจ้ง จูงใจหาญกล้า ร่าเริง ในแง่ของการสอนพระพุทธเจ้าทรงวางแนวคิดพื้นฐานไว้ว่า สอนให้มีวิธีการใหม่ วางรากฐานอยู่บนสติปัญญา และการตามหาเหตุผล สอนให้คิดอย่างอิสระ เชิญคิดหาเหตุผลให้เต็มที่ แต่อย่าคิดอย่างเดียว ให้ปฏิบัติด้วย^๗ เพราะเหตุนี้พระองค์จึงทรงมีวิธีการสอนที่หลากหลายให้เหมาะสมแต่ละบุคคล โดยการวิเคราะห์ผู้เรียน คือ ทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล คำนึงถึงความพร้อมของผู้ฟังเป็นเกณฑ์ ทรงปรับรูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อมของผู้ฟังอยู่เสมอ พระองค์ทรงจัดรูปแบบการสอนให้เข้ากับจริตของผู้ฟังนั้น ๆ^๘ พระองค์ทรงเริ่มต้นในการสอนด้วยการสร้างบรรยากาศในการสอน ทรงปรับรูปแบบ สถานการณ์ ในการสอนให้เหมาะสมกับผู้ฟัง เช่น แบบสากัจฉา หรือสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ เป็นต้น

พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีเริ่มต้นที่น่าสนใจมาก โดยปกติพระองค์จะไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อหาธรรมทีเดียว แต่จะทรงเริ่มสนทนากับผู้ทรงพบเห็นหรือผู้มาเฝ้า ด้วยการวิเคราะห์ธรรมชาติและความแตกต่างของผู้เรียน เพื่อทดสอบความรู้และประสบการณ์เดิมของผู้ฟังก่อน ในเรื่องที่เขารู้เข้าใจดีหรือสนใจอยู่ และมีความชำนาญในเรื่องนั้น ๆ เช่นเมื่อทรงสนทนากับควาญช้างก็ทรงเริ่มสนทนาด้วยวิธีฝึกช้าง^๙ พบชาวนาที่สนทนาเรื่องการปลูกข้าวทำนา^{๑๐} พบพราหมณ์ก็สนทนาเกี่ยวกับความรู้เรื่องไตรเพทที่พราหมณ์ถนัด จากนั้นพระพุทธเจ้าทรงน้อมจิตของพราหมณ์ด้วยความรู้ของพราหมณ์เอง^{๑๑} บางทีก็ทรงชี้จุดสนใจหรือเหมือนสะกิดให้สะดุ้งเป็นการปลุกเร้าความสนใจ พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธวิธีในการสอน และเทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการสอน เพื่อให้พุทธบริษัท ๔ ที่ได้ฟังธรรมจากพระองค์เข้าใจ เกิดความอยากที่จะมีส่วนร่วมและเรียนรู้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.

^๔ ดุรายละเอียดใน ม.อ. (บาลี) ๑๔/๖๗๖/๔๔๘.

^๕ ดุรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑/๑.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

^๗ สุชีโว ภิกขุ, **พระพุทธศาสนาในแง่ปรัชญาและวิทยาศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๒.

^๘ พระมหาทวิ มหาปญโญ, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการสอนในอัมมปัทฏฐกถา”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ข.

^๙ ดุรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑-๓/๑-๔.

^{๑๐} ดุรายละเอียดใน ข.สุ. (ไทย) ๒๕/๗๖-๘๒/๕๑๗-๕๒๐.

^{๑๑} ดุรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๙/๓๐๐-๓๒๒/๑๑๑-๑๒๔.

ปยุตโต) ได้สรุปพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าจากพระไตรปิฎกไว้ดังนี้ ๑) การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ ๒) การเปรียบเทียบกับข้ออุปมา ๓) การใช้อุปการณการสอน ๔) การทำเป็นตัวอย่าง ๕) การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ ๖) อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล ๗) การรู้จักจังหวะและโอกาส ๘) ความยืดหยุ่นในการใช้ ๙) การลงโทษและให้รางวัล และ ๑๐) กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า^{๑๒} ที่กล่าวมานี้ล้วนแต่เป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ตามแบบ พุทธวิธีการสอน ซึ่งเป็นรูปแบบในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ของพระพุทธเจ้า

จากพุทธวิธีการสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ที่ยกมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงมีพุทธวิธีในการสอนที่หลากหลายเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความอยากมีส่วนร่วม ที่จะเรียนรู้ และกระตือรือร้นที่จะศึกษาเรียนรู้จากพระองค์ในฐานะเป็นครูผู้สอน เพราะงานส่วนใหญ่ของผู้สอนก็คือการสร้างเงื่อนไขและกิจกรรมโครงสร้างที่จะดึงดูดใจผู้เรียนให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ในศักยภาพการแสดงออกของเขาย่างเต็มที่ ผู้สอนควรสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมาย และเป็นแม่แบบของการสนใจการเรียนรู้ เพื่อถ่ายทอดความกระตือรือร้นผู้สอนสามารถแสดงให้เห็นโดย อิริยาบถ คำพูด และการใช้สื่อต่าง ๆ ให้ผู้เรียนอยากรู้ อยากเห็น เกิดความสนใจต้องการเข้าใจ^{๑๓} เมื่อพิจารณาจะเห็นว่าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเป็นเลิศในการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ด้วยความสำคัญและเหตุผลดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพุทธวิธีการสอนพระพุทธเจ้า เพื่อศึกษาและถอดบทเรียนจากพุทธวิธีการสอนของพระองค์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกในเรื่องวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้าที่ได้มาใช้เป็นแบบอย่างในการแก้ไขปัญหาในการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และวิเคราะห์วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า เพื่อนำองค์ความรู้มาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ในการจัดการเรียนการสอนต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

- ๑.๓.๑ วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้ามีลักษณะเป็นอย่างไร

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธวิธีการสอน, พิมพ์ครั้งที่๑๑, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑.

^{๑๓} ขาญชัย อาจินสมาจาร, สุตยอตเทคนิคสู่ครูมืออาชีพ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ป๊อปปี้, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙๙.

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และรวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากหนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยมีขอบเขตการทำวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านข้อมูล

ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐฉบับพิมพ์ พ.ศ.๒๕๒๕ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ และจากเอกสารชั้นรอง (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๖๐ ตลอดจนงานเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา และนักการศึกษา ข้อมูลจากฐานข้อมูลสำเร็จรูป (CD-ROM) เครือข่ายสารสนเทศ (Internet) สารานุกรม (Encyclopedia) ที่กล่าวถึงเรื่อง พุทธวิธีการสอน รวมถึงเอกสารวิชาการ ตำรา และงานวิจัย ของนักการศึกษาทั้งไทย และต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับวิธีการสอนแบบมีส่วนร่วม

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

- ความหมาย ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
- วิธีการจัดการเรียนรู้ของพระพุทธเจ้า
- วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การจัดการเรียนรู้ หมายถึง การจัดประสบการณ์อันเป็นการอบรมสั่งสอนที่เหมาะสม ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี ที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน โดยผู้สอนเป็นผู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนในทุกด้าน เพื่อก่อให้เกิดความเจริญงอกงามทางร่างกาย และสติปัญญา

การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการเรียนการสอนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เป็นปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม และผู้สอนกับสิ่งแวดล้อม เกิดความสัมพันธ์และการมีปฏิสัมพันธ์ ก่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ที่ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ใหม่นั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า หมายถึง การจัดกระบวนการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีที่สร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดปัญญา ความรู้ในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับต้นถึงระดับสูงสุด โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างประโยชน์และความสุขที่เป็นจุดหมายของชีวิตแก่ผู้เรียน และเกื้อกูลต่อสังคมโลก

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารทางพระพุทธศาสนา ตำราทางวิชาการ และงานวิจัยโดยตรงเกี่ยวกับเรื่องการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และพุทธวิธีการสอน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังศึกษาค้นคว้าและเทียบเคียงจากคำอื่นร่วมด้วย เช่น หลักการจัดการเรียนการสอน รูปแบบการเรียนการสอน เทคนิควิธีการสอน จิตวิทยาการศึกษา และทฤษฎีการเรียนรู้ เป็นต้น ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องและสามารถเชื่อมโยงกับเรื่องวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า โดยสรุปพอเป็นแนวทางดังนี้

๑.๖.๑ หนังสือ

๑) พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธวิธีในการสอน” ว่า เมื่อมองกว้าง ๆ การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง จะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จโดยมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลาในการสอน ๔ อย่าง ดังนี้ ๑. สันติสนทนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา ๒. สมาทปนา จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ ๓. สมุตเตชนา เราใจให้แก่วาทะถกเถียงให้เกิดกำลังใจ ปลุกปั่นให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก ๔. สัมปัทสนา ชโลมใจให้แช่มชื่น ร่าเริง เบิกบานพึงไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับการปฏิบัติ อาจผูกเป็นคำสั้น ๆ ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง หรือชี้ชัด เชิญชวน คึกคัก เบิกบาน

ในเล่มเดียวกันยังกล่าวไว้ถึง วิธีสอนของพระพุทธเจ้า มีหลายแบบหลายอย่าง ที่น่าสังเกตหรือพบบ่อยคงจะได้แก่วิธีดังต่อไปนี้ ๑. แบบสากัจฉา หรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใด ๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือส่งพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรมในการสนทนา พระพุทธเจ้ามักจะส่งเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด ๒. แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ น่าจะส่งใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนหรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจกับมีความรู้เริ่มใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ ๓. แบบตอบปัญหา ผู้ที่มากถามนั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัย ข้องใจในข้อธรรมต่าง ๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้ที่นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาเพื่อข่มปราบให้จน หรือได้รับความอับอาย ๔. แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโอเพทนาติเตียนกันอยู่ มีผู้นำความมารายงานพระพุทธเจ้าทรงก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์สอบถามภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตว์จริงแล้ว ก็จะทรงตำหนิชี้แจงผลเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤติไม่ดี และคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงามแล้วทรงแสดงธรรมกถาที่เหมาะสมกับเรื่องนั้น

และท่านได้กล่าวสรุปกลวิธีและอุปายประกอบการสอนของพระพุทธเจ้าว่ามีอยู่ ๑๐ ข้อ ดังนี้ ๑. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ ๒. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา ๓. การใช้อุปกรณ์การสอน ๔. การทำเป็นตัวอย่าง ๕. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ ๖.

อุปบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล ๗. การรู้จักจังหวะและโอกาส ๘. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ๙. การลงโทษและการให้รางวัล ๑๐. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า^{๑๔}

๒) พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับแรงจูงใจในการศึกษา ไว้ในหนังสือ เรื่อง การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา สรุปได้ว่า แรงจูงใจในการศึกษานี้จะเป็นตัวที่ทำให้คน มีการพัฒนาอย่างถูกต้อง หรือจะทำให้คนมีความเป็นคนอย่างแท้จริง และจากจุดนี้เขาจึงจะสามารถ ไปพัฒนาสิ่งอื่นได้อย่างถูกต้อง แล้วเรื่องแรงจูงใจจะสำเร็จได้ก็ด้วยการศึกษา หมายความว่าการศึกษา มีหน้าที่ที่จะต้องสร้าง แรงจูงใจที่ถูกต้องให้แก่นมนุษย์ แรงจูงใจถูกต้องแท้จริงที่พึงปรารถนา ที่ การศึกษามีหน้าที่ต้อง สร้างขึ้นมาให้ได้ ก็คือ สิ่งที่เราเรียกว่าฉันทะ ฉันทะ คือแรงจูงใจที่ถูกต้อง ฉันทะ แปลว่า ความรัก ความอยาก ความปรารถนา ความพอใจ แบ่งได้สองส่วน ๑. คือความใฝ่รู้ อยากรู้ ปรารถนาจะรู้ ในความจริง ต้องการเข้าถึงความจริงแท้ ๒. คือความใฝ่ดี ใฝ่ความดี อยากให้ดี คือ ปรารถนา สิ่งที่ดีงาม ต้องการทำให้สิ่งที่ดีงามเกิดขึ้น ให้เกิดเป็นจริงขึ้น จึงอยากจะทำ หรือใฝ่ที่จะทำ ทำให้ เกิดรักการทำงานหรือรักงานที่ทำ ทำงานอย่างมีความสุข สรุปก็คือใฝ่รู้ความจริงหรืออยากรู้ ความจริงแท้ ใฝ่ปรารถนาสิ่งที่ดีงาม อยากจะทำสิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้น เป็นจริงขึ้น^{๑๕}

๓) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “รู้หลักก่อน แล้วศึกษาและสอน ให้ได้ผล” ถึงการศึกษาฉบับง่าย (Education Made Easy) ว่าหลักที่พระพุทธศาสนาสอนไว้ ซึ่งเป็น หลักปลีกย่อยต่าง ๆ ที่เราเรียกว่า หลักธรรมทั้งหลาย มีมากมายเหลือเกิน การที่จะใช้ให้ได้ผลจริงก็ ต้องจับหลักใหญ่ให้ได้ ธรรมซึ่งเป็นหลักทั่วไป ที่ทางครูอาจารย์-ผู้บริหารได้พูดมาเป็นหลักใหญ่ ๆ อย่างที่พูดถึงเรื่อง สิกขา ๓ กัถิ ภาวนา ๔ กัถิ เป็นหลักสำคัญ โดยเฉพาะก็เกี่ยวข้องโดยตรงกับ การศึกษา แต่ที่จริงก็คือ เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งหมด เพราะการพูดถึงเรื่องของพุทธศาสนาก็คือ การที่จะนำ เอาไตรสิกขาเข้ามาสู่ชีวิตของคนเพราะว่าในความหมายของพระพุทธศาสนา ไตรสิกขา เป็นเรื่อง ของชีวิต คือการที่จะทำให้ชีวิตอยู่ดีมีสุข คนเราพอเกิดมาแล้วก็ต้องพยายามเป็นอยู่ให้ดี เริ่มตั้งแต่เป็นอยู่ให้รอด คือให้มีชีวิตรอด แต่แค่รอดคงไม่พอ ต้องพยายามเป็นอยู่ให้ดี จะเป็นอยู่ให้ดี ได้อย่างไร การที่จะเป็นอยู่ให้ดีก็ต้องศึกษานั่นเอง ตรงกับที่เราใช้ปัจจุบันก็คือเรียนรู้ เรียนรู้เป็น ความหมายหนึ่งของการศึกษา คือการที่จะฝึกตัวเอง พัฒนาชีวิตของตัวเอง ให้มีความสามารถที่จะ เป็นอยู่ได้อย่างดี การศึกษาก็คือการที่จะทำให้ชีวิตเป็นอยู่ได้อย่างดี ซึ่งเราต้องพยายามอยู่ตลอดเวลา ชีวิตนี้แน่นอนว่า จะอยู่ได้ด้วยการศึกษา เพราะว่าเราต้อง เจอสถานการณ์ใหม่ พบคนใหม่ หรือพบคน เก่าในสถานการณ์ใหม่ ซึ่งจะต้องมีการปฏิบัติ การแสดงออก การตอบสนองอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ตั้งแต่การคิด การรับรู้ การที่เราพยายามจะเป็นอยู่ หรือเรียกว่าดำเนินชีวิตของเราให้เป็นไปด้วยดี ก็ คือการต้องพยายาม ต้องฝึกตัวเอง ต้องรับรู้ประสบการณ์ และหาทางที่จะปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมให้ดี หรือแก้ปัญหาให้ได้ อันนี้แหละเรียกว่าการศึกษา ถ้าชีวิตใดไม่พยายามที่จะปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมให้ ถูกต้องหรือให้ได้ผล ชีวิตนั้นก็จะเป็นอยู่ดีไม่ได้ เมื่อไม่พยายามเป็นอยู่ให้ดี เราก็มักจะเรียกว่าไม่มีการศึกษา

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙).

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๔๑).

พระพุทธเจ้าเรียกคนอย่างนี้ว่าคนพาล คำว่า “พาล” แปลว่า อ่อนปัญญา หรือเขลา เป็นอยู่สักแต่ว่ามีลมหายใจ หรือมีชีวิตอยู่สักแต่ว่าลมหายใจ ถ้าคนจะมีชีวิตที่ดีก็ต้องพยายามเป็นอยู่ให้ดี คือต้องศึกษาการศึกษาจึงเป็นเรื่องตลอดชีวิต และตลอดเวลา ไม่ใช่จะมีต่อเมื่อเข้าโรงเรียน เมื่อเราพยายามเป็นอยู่หรือทำ ชีวิตให้ดี เราก็ต้องปฏิบัติต่อสถานการณ์ต่างๆ ให้ได้ผลดีที่สุด ใครที่สามารถปฏิบัติต่อประสบการณ์ หรือปฏิบัติต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องได้ผลดีที่สุด ก็เจริญพัฒนาเรียกว่ามีการศึกษาที่ดี นี่เป็นเรื่องที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับการศึกษาไป ๆ มา ๆ การศึกษากับการมีชีวิตที่ดีก็เป็นเรื่องเดียวกัน และการศึกษาก็เป็นกิจกรรมของชีวิตนั่นเอง ฉะนั้น เมื่อพูดด้วยภาษาของพระพุทธศาสนา การศึกษาจึงเข้ามาอยู่ในชีวิตของคน เหมือนกับว่าเอาไตรสิกขามาฝึกคนหรือเอามาจัดเข้าในชีวิตของคน ให้เกิดเป็นวิถีชีวิตที่มีองค์ประกอบ ๘ ประการ ที่เรียกว่า “มรรคมองค์แปด” สิกขา แปลว่า ศึกษา มรรคก็แปลว่า ทางชีวิต เราสิกขาอย่างไร เราก็มีมรรคคือวิถีชีวิตที่ดีงามขึ้นอย่างนั้น เมื่อสิกขามากขึ้น วิถีชีวิตของเราก็กลายเป็นมรรคมากขึ้น คือก้าวไปในมรรคมากขึ้น เรายังทำไตรสิกขาให้เจริญมากขึ้น เราก็ก้าวไปในมรรคมากขึ้น ฉะนั้น มรรคก็เป็นเรื่องเดียวกับไตรสิกขา หรือเป็นอีกด้านหนึ่งของไตรสิกขา ตามที่พูดมานี้ ความหมายของการศึกษาจึงสามารถให้ได้หลายอย่าง จะพูดแ่งไหนก็ได้ เช่นว่าเป็นเรื่องของการพัฒนาความสามารถที่จะเป็นอยู่ให้ดีที่สุด หรือการทำชีวิตให้งดงามไปในมรรค

ในเล่มเดียวกันได้กล่าวถึง การศึกษาแนวพุทธ ที่เรียกว่า “การศึกษาแนวพุทธ” คือรู้ความจริงของธรรมดา แล้วพัฒนาคนบนฐานของธรรมดาในแง่ที่ ๒ นี้ เราดูว่า การจัดการศึกษาแนวไหนจึงจะถูกต้องตามความเป็นจริง คือเอาความจริงเป็นที่ตั้ง การที่เอาตามเขียนอะไรต่ออะไร นี่หมายถึงตัวเอง เอาตามก็มองว่าแนวคิดของพุทธศาสนานี้ มองตรงตามความเป็นจริงที่สุด คือเริ่มจากมองเห็นชีวิตของมนุษย์ว่าเป็นอย่างไร ๆ แล้วจากการรู้เข้าใจความเป็นจริงก็มาจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความจริงนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องของบัญญัติหรือคำสั่ง เรื่องนี้ ที่ว่าเป็นการจัดการศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนา ที่เราเรียกว่าแนวพุทธ ก็คือแนวของคนที่มีปัญญารู้ความจริงเท่านั้นเอง พระพุทธเจ้าก็ตรัสแล้วว่า พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ความจริงก็มีอยู่ตามธรรมดาของมัน พระพุทธเจ้าทรงค้นพบความจริงนั้นแล้วนำ มาเปิดเผยแสดง การจัดการศึกษาที่เรียกว่าแนวพุทธก็คือการจัดตรงตามความเป็นจริงของธรรมดาเท่านั้นเอง คือทางพระพุทธศาสนาเราถือว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้มาทรงบัญญัติอะไรขึ้นเอง ไม่ได้มาสั่งการอะไร แต่พระองค์ทรงค้นพบความจริงของธรรมดาแล้วก็มาสอนตามนั้น เพราะฉะนั้นเรื่องของพระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องธรรมดาของธรรมดา พระพุทธศาสนาบอกว่าสอนหรืออธิบายไปตามธรรมดาถ้าใครเห็นว่าไม่เป็นจริง เราก็เถียง ท่านก็เปิดโอกาสให้เถียงอยู่แล้ว ไม่ได้บังคับใครนี้เรารู้ว่าชีวิตคนเป็นอย่างไร มันอยู่ในท่ามกลางธรรมดาแวดล้อมอย่างไร ความเป็นไปที่เรียกว่าธรรมดาของมันอย่างไร และเพื่อให้ชีวิตมนุษย์พัฒนาอยู่ได้ดีในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เหล่านี้ เขาควรจะดำเนินชีวิตอย่างไร เราก็ดูไปตามความเป็นจริงนั้น ทั้งของโลกและชีวิต แล้วก็มาจัดระบบพัฒนามนุษย์ได้อย่างดีท่ามกลางความเป็นจริงอย่างนั้น ก็เท่านั้นแหละมันก็เลยเกิดเป็นการศึกษาแนวพุทธ อย่างที่พูดกัน เท่านั้นเอง ที่นี้ เมื่อเป็นการศึกษาแนวพุทธอย่างนี้ มันก็จะมี ๒ ระดับระดับที่ ๑ คือ ระดับรูปแบบ หมายความว่า เป็นธรรมดาของมนุษย์ที่อยู่ในสังคมหรือชุมชนอันใดอันหนึ่ง ย่อมมีวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาโดยวัฒนธรรม โดยสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอะไรต่าง ๆ ซึ่งลงตัวตามที่สังคมนั้นเขาถือว่าดี เหมือนอย่างชาวพุทธไทยเราก็พัฒนาวิถีความเป็นอยู่ที่เป็น

วัฒนธรรมแบบพุทธไทยขึ้นมา ลังกาเขาก็มีพุทธแบบลังกา อะไรอย่างนี้ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ถืกกันหรือตกลงกันว่าดีแล้ว เราก็อาจจะเน้นว่า การที่จะเป็นคนไทย ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธ จะต้องให้มีความหมายและมีรูปแบบอย่างนี้ แล้วก็จะมีภาพหรือรูปแบบของชีวิตที่มีวัฒนธรรม เช่นการกราบการไหว้อะไรต่ออะไร อันนี้ถือว่าเป็นรูปแบบเท่านั้น แต่เรายอมรับกันแล้วว่าเป็นรูปแบบที่ดี คือเหมาะสมกับคนที่เรียกว่าเป็นชาวพุทธแบบไทย ระดับที่ ๒ คือตัวแท้ตัวจริง ได้แก่ความเป็นจริงตามธรรมดาของธรรมชาติ ที่อยู่ลึกลงไปอีกทีหนึ่ง ซึ่งอันนั้นเป็นของกลาง ไม่ขึ้นต่อประเทศชาติหรือวัฒนธรรมไหนทั้งสิ้น ใครจะไปปรับไปจัดระบบวัฒนธรรมอย่างไร ให้มีวิถีชีวิตอย่างไร ก็จัดไปละนั่นในแง่จะไม่มีปัญหา รวมความว่า จะต้องพูดกันเป็นระดับ ๆ ตั้งแต่ระดับกว้างที่สุด คือตัวหลักการที่สอดคล้องกับความเป็นจริงตามธรรมดาของธรรมชาติ ในขั้นนี้เราจะจัดการศึกษากันอย่างไร ในความหมายแง่นี้เราก็ใช้ชื่อว่า “แนวพุทธ” คือเป็นแนวพุทธในความหมายที่ว่ารู้เข้าใจถึงความจริงของธรรมชาติตามธรรมดา แล้วจัดกระบวนการของการศึกษาให้ได้ผลตามธรรมดาของความจริงนั้น จากนั้น แคบเข้ามา คือในแง่ของรูปแบบ ที่ว่าเราจะจัดให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย ให้คนที่มาชื่อว่าเป็นชาวพุทธเป็นอย่างนี้ ๆ เราอาจจะเห็นว่ามีรูปแบบอย่างนั้น ๆ เมื่อดีแล้ว ยอมรับแล้ว ก็มาทำให้แน่น แฟ้นยิ่งขึ้น แล้วอันไหนที่ควรจะต้องปรับปรุงเพิ่มเติม ก็พัฒนาต่อไป เรื่องวัฒนธรรมนี้ก็ควรจะแก้ไขปรับปรุงให้มีความเจริญก้าวหน้า ไม่อย่างนั้นจะเป็นวัฒนธรรมประเภทปกป้องตัว^{๑๖}

๔) พระธรรมวราลังการ ในหนังสือเรื่อง พุทธวิธีทรงฝึกเวไนยชน ได้กล่าวถึงพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ว่าพระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการที่สามารถฝึกบุคคลผู้มีนิสัยแตกต่างกัน ทรงเป็นอนุตตรโอรุสัทธมมสารถิ เป็นผู้ฝึกที่ควรฝึก โดยใช้พระญาณทั้ง ๓ คือ ๑. เจโตปริยญาณ (รู้จักกำหนดใจผู้อื่น), ๒. นานาธิมุตติกญาณ (กำหนดรู้ธัธยาศัยของคนและสัตว์ทั้งหลายอันต่างกัน), และ ๓. อินทริยโปริยตตญาณ (พระปรีชากำหนดรู้ความอ่อนและแก่กล้าแห่งอินทริยของสัตว์ทั้งหลาย) เมื่อรู้จักแล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้นั้น การฝึกของพระองค์จึงไม่มีการฝึกของผู้อื่นใดจะยิ่งไปกว่า เนื่องด้วยมีความถูกต้องเหมาะสมกับอุปนิสัยจิตใจและความสามารถของคนทุกชั้น ทุกเพศ ทุกวัย^{๑๗}

๕) สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒโน) ได้สรุปวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ไว้ในหนังสือเรื่อง วิธีการของพระพุทธเจ้า ว่ามี ๘ วิธี คือ ๑. ทรงสอนตามที่ได้รับสอนจะรู้, ๒. ทรงมีจิตวิทยา มีความรู้ทั่วถึงภาวะจิตใจของผู้ฟังแต่ละคนโดยเฉพาะ, ๓. ทรงหาวิธีทำให้ใจยอมรับการอบรมก่อน, ๔. ทรงฝึกคนที่ควรฝึก, ๕. บางครั้งก็ต้องใช้ปาฏิหาริย์ คือ อิทธิปาฏิหาริย์ แสดงฤทธิ์เป็นอัศจรรย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ ดักใจเป็นอัศจรรย์ อนุสาสนีปาฏิหาริย์ สั่งสอนเป็นอัศจรรย์, ๖. บางครั้งใช้วิธีหนามบ่งหนาม, ๗. ทรงแสดงธรรมจากขั้นต่ำไปหาสูงตามลำดับ, ๘. ทรงใช้นิทานชาดกเป็นตัวอย่างในการสอน^{๑๘}

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), รู้หลักก่อน แล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๑).

^{๑๗} พระธรรมวราลังการ, พุทธวิธีฝึกเวไนยชน, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๑๐).

^{๑๘} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒโน), วิธีการของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๒).

๖) พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง วิธีสอนจริยธรรมของพระพุทธเจ้าและปัจฉิมกถาจริยศึกษา สรุปวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ว่าวิธีการสอนเกี่ยวกับจริยธรรมของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับองค์ประกอบการสอน คือ ๑. สอนเท่าที่ควรสอน, ๒. สอนอย่างชัดเจน, ๓. สอนมีเหตุผลอยู่ในตัว, ๔. สอนชนะน้ำใจผู้ฟัง, ๕. สอนชนิดที่ทำให้เกิดความร่าเริง และ ๖. สอนให้เกิดความกล้าที่จะปฏิบัติตาม^{๑๙}

๗) พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ไว้ในหนังสือเรื่อง ครูที่ดีต้องมีธรรมะ ว่ามี ๔ วิธี คือ ๑. นุ่มนวล, ๒. รุนแรง, ๓. ทั้งนุ่มนวลและรุนแรง, และ ๔. ฆ่าทิ้ง โดยอธิบายว่า ผู้มีบารมีสูง พระพุทธองค์จะชี้ทางสวรรค์ มรรคผล นิพพานให้ แต่บางคนก็ต้องดุด่าว่ากล่าวตำหนิโทษหรือปรับอาบัติกันบ้างซึ่งเป็นวิธีรุนแรง บางคนอาจต้องใช้วิธีการผสมผสานกัน ทั้งชี้คุณและชี้โทษผู้ฟังซึ่งจะบรรลุธรรม แต่บางคนก็อาจสอนไม่ได้ผลแล้วยังจกชักชวนให้ผู้อื่นนอกนอกทางหรือทำลายสงฆ์ให้แตกกัน พระพุทธองค์จะให้สีกหรือขับไล่ออกจากหมู่คณะ และเลิกสอนไปเลยซึ่งมีความหมายตรงกับคำว่า ฆ่าทิ้งเสีย^{๒๐}

๘) พระครูสิริสุตานุยุต (สมาน จนฺทสฺสี) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ศีลภาวนาในพระไตรปิฎก เรื่องพุทธลีลาในการสอน ว่าการสอนเป็นศาสตร์และศิลป์ของครู ยิ่งถ้าครูคนใดมีความสามารถที่จะใช้เทคนิคและวิธีการที่สร้างแรงกระตุ้นให้เกิดกับผู้เรียน ย่อมจะทำให้ผลการสอนนั้นเป็นไปในทิศทางที่ต้องการ การสอนที่เรียกว่าเป็นพุทธลีลานั้น มี ๔ ลักษณะ คือ ๑. สันทสนา ชี้อัด ๒) สมาทปนา ปฏิบัติ ๓) สมุตเตชนา ใจอาจหาญ ๔) สัมปหังสนา ประทานความสดชื่น

ในเล่มเดียวกันนี้ยังได้กล่าวถึงเกณฑ์ในการประเมินผลในทางพระพุทธศาสนา ว่ามีองค์ประกอบ ๓ ประการคือ ๑) องค์ประกอบด้านศีล ๒) องค์ประกอบด้านจิตใจ ๓) องค์ประกอบด้านปัญญา ย่อลงเป็น ๒ ประการ คือ องค์ประกอบภายนอก ได้แก่มีวิชาความรู้ และองค์ประกอบภายใน ได้แก่ความ ประพฤติ (วิชาจรณะ)^{๒๑}

๙) วคิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธวิธีในการสอน ว่าพระพุทธเจ้าทรงมีจุดมุ่งหมายในการที่ทรงสอน นั้นประกอบไปด้วยหลัก ๓ ประการคือ ๑. อภิธมฺมยธรรมเทศนา ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นแจ้งในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ๒. สนิธธรรมเทศนา จุดมุ่งหมายในการสอน คือ เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง ๓. ปาฏิหาริยธรรมเทศนา เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัครจริย สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนนั้น

ในเล่มเดียวกันนี้ได้กล่าวถึง พุทธวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอน ๕ ลักษณะคือ ๑. ทรงสอนโดยวิธีเอ็กสัลลักษณะ คือทรงแสดงยืนยันไปข้างเดียว เช่น ความดีมีผลเป็นสุข ความชั่วมีผลเป็นทุกข์

^{๑๙} พุทธทาสภิกขุ, วิธีสอนจริยธรรมของพระพุทธเจ้าและปัจฉิมกถาจริยศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิพพาน, ๒๕๓๐).

^{๒๐} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , ครูที่ดีต้องมีธรรมะ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙).

^{๒๑} พระครูสิริสุตานุยุต, เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ศีลภาวนาในพระไตรปิฎก, (ลำพูน: ฌณฺ พลังการพิมพ์, ๒๕๔๘).

แน่นอน ไม่เป็นอย่างอื่น ๒.ทรงสอนโดยวิธีวิภังค์ลักษณะ คือทรงแยกประเด็นให้ชัดเจน ๓.ทรงสอนโดยวิธีปฏิบัติลักษณะ คือทรงถามย้อนเสียก่อน ๔.ทรงสอนโดยวิธีอุปมาลักษณะ คือพักปัญหาไว้ไม่ทรงพยากรณ์ และ ๕. ทรงสอนโดยวิธีอุปมาลักษณะ คือสอนแบบเปรียบเทียบ

นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงท่าทีที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ว่าพระองค์ทรงใช้ท่าทีในการสอน ๓ อย่าง ดังนี้ ๑. ทรงสอนอย่างละมุนละม่อม เช่นที่ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายจะเป็นความงามหาน้อยไม่ ถ้าพวกเธอผู้บวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวไว้ดีแล้วนี้ จะพึงเป็นผู้มีความอดทน มีความสุภาพ” ๒. ทรงสอนอย่างเข้มงวดรุนแรง การสอนในลักษณะนี้เป็นการสอนที่รุนแรงของพระพุทธองค์ ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับอุปนิสัย หรืออินทรีย์ของเวไนยชน ๓.ทรงสอนอย่างขอร้องวิงวอน มีข้อธรรมในธรรมทนายาสสูตร เป็นตัวอย่างแห่ง การสอนอย่างขอร้องวิงวอน ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมาเป็นธรรมทนายาคือผู้รับมรดกของเราเถิด อย่าเป็นอามิสทนายาคือผู้รับมรดกอามิสของเราเลย เรามีความห่วงใยในเธอทั้งหลายว่าทำอะไรหนอสาวกของเราจะเป็นธรรมทนายาท ไม่เป็นอามิสทนายาท”^{๒๒}

๑๐) แสง จันทรงาม ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง วิธีสอนของพระพุทธเจ้า ได้กล่าวถึงวิธีสอน และเทคนิคการสอน และวิธีการของพระพระพุทธเจ้า และวิธีตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า พอสรุปได้ดังนี้

พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนคนให้เกิดผลสำเร็จอย่างน่าอัศจรรย์ ซึ่งเรียกว่า ปาฏิหาริย์ ๓ แบบ คือ ๑. อิทธิปาฏิหาริย์ การสอนด้วยการใช้ความสามารถพิเศษ ทรงใช้เมื่อจำเป็นต้องปราบบุคคลที่สอนยากให้สิ้นพยศ, ๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์ การสอนด้วยวิธีดักใจ วิธีนี้ทรงใช้กับบุคคลประเภทอุคฆฏิตัญญู (ผู้รู้เข้าใจได้โดยฉับพลัน) และประเภทวิปจิตัญญู (ผู้รู้ได้เมื่อฟังอธิบายขยายความ), ๓. อนุสาสนีปาฏิหาริย์ การสอนด้วยวิธีการบรรยายและสนทนา พระองค์ทรงใช้วิธีนี้กับบุคคลประเภทเนยยะ (ผู้ที่พอจะแนะนำได้ด้วยวิธีการฝึกฝนอบรมต่อไป)

ในเล่มเดียวกันนี้ ยังได้กล่าวว่าพระพุทธเจ้าทรงโปรดการใช้ อนุสาสนีวิธี โดยจัดวิธีสอน ดังนี้ ๑. ทรงพิจารณาจนรู้จักจริต ภูมิปัญญา และภูมิหลังของผู้ฟัง, ๒. ระมัดระวังการใช้ภาษาให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย, ๓. จัดลำดับขั้นตอนของการสอน (เสนอหลักการ-ชักใช้ไล่เรียงให้เห็นประจักษ์-สรุปใจความสำคัญ), ๔. ทรงทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม (อุปมาอุปไมย/ให้นิทานประกอบ/ให้เหตุการณ์ปัจจุบัน/ใช้อุปกรณ์ของจริงประกอบการสอน)

และได้อธิบายถึงเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้าหลายวิธีพอสรุปได้ คือ ๑. ทรงใช้อารมณ์ขัน, ๒. ทรงเร้าให้เกิดความกลัว, ๓. ทรงเร้าให้เร่งรีบปฏิบัติ, ๔. ทรงใช้วิธีการรุนแรงในการสอน เช่นการขับไล่, ๕. ทรงใช้ปฏิภาณไหวพริบในการตอบโต้, ๖. ไม่ทรงก้าวร้าวใคร นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงวิธีตอบปัญหาของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้ตอบผู้มาซักถาม โดยพระพุทธเจ้าได้ชี้แจงถึงลักษณะของปัญหาและวิธีตอบดังนี้ ๑. ปัญหาที่ฟังตอบทันที, ๒. ปัญหาที่ฟังตอบอย่างมีเงื่อนไข, ๓. ปัญหาที่ฟังย้อนถามก่อนแล้วจึงตอบ, และ ๔. ปัญหาที่ไม่ควรตอบ^{๒๓}

^{๒๒} วศิน อินทสระ, *พุทธวิธีในการสอน*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘).

^{๒๓} แสง จันทรงาม, *วิธีสอนของพระพุทธเจ้า*, (กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, ๒๕๒๖).

๑๑) ประสาน ทองภักดี ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง พุทธวิธีสอน ได้กล่าวถึงวิธีสอนของ พระพุทธเจ้า โดยสรุปพุทธวิธีสอนไว้ ๘ ประการคือ ๑. รู้จักบุคคลที่จะสอน, ๒. เลือกธรรมะที่จะสอน ให้เหมาะกับบุคคล, ๓. สอนจากรูปธรรมไปยังนามธรรม, ๔. สอนจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ ยาก, ๕. สอนจากสิ่งที่รู้แล้วไปยังสิ่งที่ไม่รู้, ๖. สอนด้วยการอุปมาอุปไมย, ๗. สอนด้วยอุปกรณ์การสอน คือ ให้เหตุการณ์ ภาพนิมิต มาประกอบการสอน และให้ทดลองด้วยตนเอง, และ ๘. สอนโดยวาง พระองค์ให้เป็นแบบอย่าง^{๒๔}

๑๒) ทิศนา ขัมมณี ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง ศาสตร์การสอน เกี่ยวกับองค์ความรู้เพื่อ การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ในเรื่องหลักการและแนวคิดในการจัดการเรียนการสอน ร่วมสมัย ได้กล่าวถึงหลักการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ประกอบด้วย แบบเน้น ตัวผู้เรียน, แบบเน้นความสามารถ, แบบเน้นประสบการณ์, แบบเน้นปัญหา, แบบเน้นทักษะ กระบวนการ, และเน้นการบูรณาการ

ในเล่มเดียวกันนี้ยังได้กล่าวถึงรูปแบบการเรียนการสอนต่าง ๆ ทั้งไทยและต่างประเทศ โดยแบบรูปแบบการเรียนการสอนออกเป็น ๕ คือ รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านพุทธิ พัสัย, รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย, รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการ พัฒนาด้านทักษะพิสัย, รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะกระบวนการ, และ รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการบูรณาการ^{๒๕}

๑๓) สุมณ อมรวิวัฒน์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโส มนสิการ ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้า ว่าเป็นบรมครูผู้ยิ่งใหญ่ของโลก และการศึกษาตามนัยแห่ง พระพุทธศาสนา โดยได้สรุปถึงกระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ ตามหลักไตรสิกขา ๓ คือ อธิศีล สิกขา การฝึกหัดอบรมควบคุมกายวาจา, อธิจิตตสิกขา การฝึกหัดคิดและอบรมจิตใจ, และอธิปัญญา สิกขา การฝึกหัดอบรมเพื่อความรู้ระดับสูง นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาปัญญา ๓ ด้าน คือ สุตมยปัญญา การสอนให้เกิดประสบการณ์ตรงทางประสาทสัมผัส, จินตามยปัญญา การนำ ประสบการณ์ตรงมาคิดพิจารณาและวิเคราะห์, ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติ และได้ กล่าวถึงการประยุกต์การสอนตามพุทธวิธีการสอนสู่การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน^{๒๖}

นอกจากนี้ยังกล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง ถึง พุทธวิธีการสอน ว่าพระพุทธเจ้าได้กำหนดวิธีสอน ไว้ ๔ อย่าง คือ ๑. สันทัสสนา แสดงกรรมชั่วที่ควรละ และกรรมดีที่ควรประกอบ ให้ผู้ฟังเห็นด้วยดี ดังกระทำในที่เฉพาะหน้า, ๒. สมาทปนา ชักชวนให้ผู้ฟังถือเอาด้วยดี ในสิ่งที่ควรเว้น และสิ่งที่ควร ประพฤติ, ๓. สมุตเตชนา ให้ผู้ฟังกล่าวหาญขึ้นด้วยดี ในสิ่งที่ควรเว้นและสิ่งที่ควรประพฤติ, ๔. สัมป หังสนา ให้ผู้ฟังร่ำเรงบันเทิงจิต เห็นคุณค่าของการละชั่วทำดี

^{๒๔} ประสาน ทองภักดี , พุทธวิธีสอน, (กรุงเทพมหานคร: อักษรสาสน์, ๒๕๑๔).

^{๒๕} ทิศนา ขัมมณี, ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐).

^{๒๖} สุมณ อมรวิวัฒน์ , การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๐).

ในเล่มเดียวกันนี้ยังกล่าวถึงวิธีสอนของพระพุทธเจ้าอีกวิธีหนึ่ง คือสอนโดยวิธีปัสสนามัย ในเรื่องของเบญจขันธ์ โดยสรุปได้ ๔ ขั้นตอน คือ ๑. สอนโดยการซักถามเรื่องขันธ์ ๕ ไปทีละข้อให้ผู้เรียนตอบ, ๒. ชี้ทางให้ไตร่ตรองเหตุผลจนเห็นจริง, ๓. ให้พิจารณาจนเกิดปัญญา, และ ๔. สรุปแสดงผลแห่งปัญญาและความคิดนั้น^{๒๗}

๑๔) คณะจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง พุทธวิธีการสอน ได้กล่าวถึงความหมายและความเป็นมาเกี่ยวกับหลักการวิธีการ กระบวนการในการสอนของพระพุทธเจ้าในแบบที่แตกต่างกัน ตามความเหมาะสมของผู้รับฟังหรือผู้ที่พอจะบรรลุเข้าถึงความเป็นจริงของชีวิต โดยเน้นหลักการสอนตามหลักไตรสิกขา อริยสัจ อนุปพพิกกา นวัคคัตถุศาสน์ และโยนิโสมนสิการ รวมทั้งการพัฒนาจิตและการเจริญปัญญา^{๒๘}

๑๕) เสถียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงหลักการสอนของพระพุทธเจ้าไว้ ๗ ประการ คือ ๑. สอนจากสิ่งที่รู้ที่เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจแล้วไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยาก เนื้อหาต้องเป็นเนื้อหาที่คนฟังเข้าใจง่ายหรือเข้าใจดีอยู่แล้ว ค่อยโยงไปหาเนื้อหาที่เข้าใจยากหรือยังไม่เข้าใจตามลำดับ เช่น การสอนตามหลักอริยสัจ ๔, ๒. สอนเนื้อหาที่ลุ่มลึกลงไปตามลำดับหรือสอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับ และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป, ๓. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟัง หรือได้ทดลองปฏิบัติจริง อย่างนี้เรียกว่าสอนด้วยประสบการณ์ตรง, ๔. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง ตรงประเด็น คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว่ไขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา หรือที่เรียกว่าสอนตรงเนื้อหา, ๕. สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้, ๖. สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก, ๗. สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาค่อยเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง^{๒๙}

๑๖) สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงหลักการสอนของพระพุทธเจ้าว่าแบ่งออกเป็น ๓ ประการ คือ ๑. ทรงสอนโดยการปฏิบัติ เป็นการเปลี่ยนหลักคำสอนดั้งเดิมของศาสนาพื้นเมืองอย่างกลับหน้ามือเป็นหลังมือ เช่น ศาสนาพราหมณ์สอนให้ฆ่าสัตว์บูชายัญ แต่พระพุทธเจ้าให้มีความเมตตากรุณาต่อสัตว์แทน หรือการสอนให้ทรมานตนในการปฏิบัติเพื่อบรรลุคุณธรรมขั้นสูง พระพุทธเจ้าทรงทดลองมาแล้วเห็นว่าไม่ใช่ทางตรัสรู้ ทรงสอนให้ใช้วิธีอื่นที่เรียกว่า ทางสายกลาง เป็นการอบรมกายวาจาใจในทางประพฤติดีปฏิบัติที่ชอบแทน เป็นต้น, ๒. ทรงสั่งสอนโดยการปฏิรูป เป็นการสอนโดยใช้วิธีการดัดแปลงของเก่าที่ยังไม่ดีให้ดีขึ้น หรือของเก่าที่มีความหมายอย่างหนึ่ง แต่นำมาแปลงความหมายเสียใหม่เพื่อให้ตรงกับหลักเหตุผลยิ่งขึ้น เช่น ศาสนาพราหมณ์สอนให้ลงอาบน้ำในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์แล้วจะบริสุทธิ์จากบาปได้ แต่

^{๒๗} สุมน อมรวิวัฒน์, **พุทธวิธีสอน : เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๑๓).

^{๒๘} คณะจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พุทธวิธีการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๒๙} เสถียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, ๒๕๔๒).

พระพุทธศาสนาให้ตั้งอยู่ในศีลอันเป็นการอาบที่ตัวไม่เปียกแต่ทำให้บริสุทธิ์สะอาดได้ดีกว่าน้ำศักดิ์สิทธิ์หรือคำสอนเรื่อง พราหมณ์ว่า ได้แก่ผู้ประเสริฐโดยชาติกำเนิด คือเกิดจากการดาบิดาอยู่ในวรรณะพราหมณ์ แต่พระพุทธเจ้าทรงอธิบายใหม่ว่า คนเราไม่เป็นพราหมณ์หรือผู้ประเสริฐเพราะชาติสกุล แต่เป็นผู้ประเสริฐเพราะการกระทำ หรือความประพฤติ เป็นต้น, ๓. ทรงสั่งสอนโดย ตั้งหลักขึ้นใหม่ที่ยังไม่มีสอนในที่อื่น แต่ทรงสอนไปตามหลักสัจธรรมที่ทรงค้นพบ ดังจะเห็นในเรื่องหลักธรรม เรื่องความพ้นทุกข์ที่เรียกว่าอริยสัจ ๔ ประการ เป็นหลักธรรมที่ตั้งขึ้นใหม่อันแสดงให้เห็นเหตุและผล คือการจะพ้นทุกข์ก็ต้องรู้ว่า อะไรเป็นตัวความทุกข์คือดับอะไร ทำอย่างไร หรือปฏิบัติอย่างไร จึงจะดับทุกข์ได้ เป็นต้น^{๓๐}

๑๗) ขาติ แจ่มนุช ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ถึงการพัฒนาแนวคิดการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สรุปความว่า การเรียนรู้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ ดังนั้นถ้าต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือคุณลักษณะใดๆ ที่พึงประสงค์จึงต้องให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้เรื่องนั้นๆ ก่อน และการเรียนรู้จำเป็นต้องให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง อันหมายถึงการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่ต้องพิจารณาให้ความสำคัญกับผู้เรียนเหนือสิ่งอื่นใด^{๓๑}

๑๘) คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติและกระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึงผู้เรียนว่าเป็นผู้สำคัญที่สุด ดังความตอนหนึ่งว่า การเรียนรู้ตามแนวพุทธธรรมเน้น “คน” เป็นศูนย์กลาง กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการพัฒนา “คน” ทั้งในลักษณะที่เป็นปัจเจกชน (คือคนแต่ละคน) และการพัฒนา “กลุ่มคน” ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ เมื่อ “คน” มีความสำคัญที่สุดของการเรียนรู้ วิธีการฝึกฝนอบรมจึงเป็นการพัฒนาทุกองค์ประกอบของความเป็น “คน”^{๓๒}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

๑) กิต บุญเอก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาแบบมีส่วนร่วม คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ : รูปแบบการประเมินผลการปฏิบัติงานบุคลากรคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์” เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาแบบมีส่วนร่วมของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือคณาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ จำนวน ๒๕ คน รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบการบริหารจัดการ ภายในคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยสรุป ได้

^{๓๐} สุชีพ ปุญญานุภาพ, *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓).

^{๓๑} ขาติ แจ่มนุช, *การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐).

^{๓๒} คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, “แนวคิด ความหมาย และแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด” (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓).

ดังนี้ ผลการประเมินคณาจารย์ให้ความคิดเห็นว่า รูปแบบที่กำหนดก่อให้เกิดองค์ประกอบการบริหารแบบมีส่วนร่วมทั้ง ๓ องค์ประกอบ คือ ด้านการแบ่งปันอิทธิพล ด้านการแบ่งปันอำนาจ และด้านการแบ่งปันข้อมูล โดยเฉลี่ยแล้วอยู่ในเกณฑ์มาก ถึงมากที่สุด^{๓๓}

๒) พรพิมล หนาบุตร ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพพุทธศักราช ๒๕๓๙” เพื่อศึกษาและพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม ทดลองรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม โดยศึกษารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมจากสถานศึกษาและศูนย์การเรียนรู้ที่จัดการเรียนการสอนร่วม ใน ๔ จังหวัด ได้แก่ ลำพูน ลำปาง สุโขทัย และนครสวรรค์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ในกระบวนการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดการศึกษา และการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการมีส่วนร่วมในด้านการบริหาร การจัดการ การจัดกิจกรรม การเรียนการสอน และการวัดผล ประเมินผล มีความสำคัญและต้องอาศัยเวลาและการสร้างความเข้าใจร่วมกันอย่างต่อเนื่อง จากการบันทึกผลการปฏิบัติงานและการสังเกตพฤติกรรมของคณะกรรมการบริหารการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม พบว่า มีการทำงานร่วมกันสูงขึ้นตามลำดับ พัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนสูงขึ้นตามลำดับ สอดคล้องกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงกว่าก่อนเรียน^{๓๔}

๓) แสงดาว ถิ่นหารวงษ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติในรายวิชาวรรณคดีสำหรับเด็ก” การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นประสบการณ์ ขั้นการสะท้อนและอภิปราย ขั้นความคิด รวบรวม และขั้นการทดลอง/การประยุกต์แนวคิด บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออภิปรายข้อดีของการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาวรรณคดีสำหรับเด็ก ซึ่งการสอนโดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น มีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง ได้ฝึกปฏิบัติวางแผนการทากิจกรรมกลุ่ม แสวงหาความรู้ด้วยตนเองและรายงานผลการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับความรู้ใหม่ มีส่วนร่วมในการอภิปรายประเด็นปัญหาภายหลังจากการศึกษาเนื้อหาในชั้นเรียน ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานกลุ่มผ่านการตั้งนิทานและการจัดกิจกรรมโดยใช้หนังสือนิทานที่แต่งขึ้น และร่วมกันอภิปรายประเด็นปัญหาและข้อเสนอแนะภายใต้

^{๓๓} กิต บุญเอก, “รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาแบบมีส่วนร่วม คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ : รูปแบบการประเมินผลการปฏิบัติงานบุคลากรคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์”, รายงานการวิจัย, (คณะครุศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๘).

^{๓๔} พรพิมล หนาบุตร, “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพพุทธศักราช ๒๕๓๙”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ๒๕๓๙).

หลังจากการจัดกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัยและทักษะพิสัย^{๓๕}

๔) สุนันทวิทย์ พลอยขาว ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารการจัดการที่เอื้อต่อการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสม สำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม ๙ กิจกรรม คือ ๑. การได้รับสนับสนุนจากผู้บริหารในโรงเรียนเพื่อกำหนดนโยบายและมอบหมายอำนาจหน้าที่อย่างเป็นระบบ ๒. การจัดการอบรมส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมให้กับบุคลากรภายในโรงเรียน ๓. การจัดโครงการดำเนินงานที่เป็นระบบและมีการแบ่งหน้าที่ ๔. การจัดทำแผนกลยุทธ์รู้คู่มือปฏิบัติงาน ๕. การสร้างการยอมรับเห็นคุณค่าและเห็นประโยชน์ของการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย ๖. การจัดประชุมเพื่อปรึกษาหารือและให้คำแนะนำร่วมกัน ๗. การจัดการทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน ๘. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียนผู้ปกครอง และชุมชน ๙. การติดตามและการประเมินผลการดำเนินงาน^{๓๖}

๕) กรองทิพย์ ชัยชาญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาในรายวิชาเศรษฐศาสตร์” เพื่อความพึงพอใจการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นสมองเป็นฐาน (BBL) และเพื่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนก่อนและหลังในการจัดการเรียนการสอน ด้วยกระบวนการเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในการเรียนแบบ (BBL) อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น จำนวน ๔ ประเด็น พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดจำนวน ๑ ประเด็น คือ ความรู้ความสามารถของผู้สอน และมีความพึงพอใจในระดับมาก ๓ ประเด็น คือ การเตรียมเนื้อหาและกระบวนการสอน วิธีการถ่ายทอดความรู้ และการบูรณาการศาสตร์ เป็นต้น^{๓๗}

๖) จิราพร วัฒนศรีสิน และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนักศึกษามหาวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครศรีธรรมราช” เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ ศึกษาประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม และเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ โดยการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ ๑๕ ด้าน ผลวิจัยพบว่า การจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม

^{๓๕} แสงดาว ถิ่นหารวรงค์, “การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติในรายวิชาวรรณคดีสำหรับเด็ก”, วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์, ปีที่ ๑๗, ๒๕๕๘.

^{๓๖} สุนันทวิทย์ พลอยขาว, “การพัฒนารูปแบบการบริหารการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ, ๒๕๕๗).

^{๓๗} กรองทิพย์ ชัยชาญ, “รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาในรายวิชาเศรษฐศาสตร์”, รายงานการวิจัย, (โปรแกรมเศรษฐศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๓).

ร่วมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ฯ ประกอบด้วย ๑. สมรรถนะอาจารย์ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะบัณฑิต ๒. การพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนการสอนแบบเอื้ออาทร ๓. การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ๔. กิจกรรมเสริมหลักสูตร และ ๕. สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ สำหรับกระบวนการมีส่วนร่วม ๔ ขั้นตอน คือ ๑.การวางแผนเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ๒. ลงมือปฏิบัติตามแผน ๓. สังเกตการณ์ ๔. สะท้อนกลับ^{๓๘}

๓) สุวรรณี เข้มเพชร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม วิชา งานขายผลิตภัณฑ์เกษตรในท้องถิ่น ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต ๓” เพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และศึกษาผลของกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยใช้กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม รวมทั้งสิ้น จำนวน ๗๓ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี ๔ แบบ คือ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการปฏิบัติการขายผลิตภัณฑ์เกษตรในท้องถิ่น แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน และแบบประเมินความพึงพอใจ สำหรับขั้นตอนการวิจัย แบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน คือ พัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และศึกษาผลของกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งขั้นตอนที่ ๒ แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอนย่อย คือ ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาผลสัมฤทธิ์ภาคทฤษฎีโดยใช้แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาผลสัมฤทธิ์ภาคปฏิบัติการขายผลิตภัณฑ์เกษตรในท้องถิ่น โดยใช้แบบบันทึกการปฏิบัติการขายของนักเรียน และแบบประเมินการปฏิบัติการขาย และขั้นตอนที่ ๓ ศึกษาความพึงพอใจของครู นักเรียน และชุมชนต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจ ผลการวิจัยพบว่า ๑. การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ครูได้ให้ข้อมูลด้านปัญหาคือด้านการเจรจากับผู้ซื้อ ข้อเสนอแนะวิธีการขายคือ การให้ความรู้เกี่ยวกับการขายผลิตภัณฑ์เกษตรในท้องถิ่น สำหรับนักเรียนให้ข้อมูลด้านการเจรจากับผู้ซื้อ ส่วนข้อเสนอแนะวิธีการขาย คือ การฝึกขายผลิตภัณฑ์เกษตรกับชุมชน ส่วนชุมชนให้ข้อมูลด้านปัญหาคือ ด้านวิธีการขายและข้อเสนอแนะวิธีการขายสามารถทำได้โดยการฝึกขายผลิตภัณฑ์เกษตร ต่อจากนั้นนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยมีขั้นตอนการพัฒนา ๔ ขั้นตอนคือ การจัดทำหลักสูตร การวางแผน การจัดการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การวัดผล และการประเมินผล ๒. ผลของกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีดังนี้ ๒.๑ นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ภาคทฤษฎี สูงกว่าก่อนเรียน ๒.๒ นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ภาคปฏิบัติสูงกว่าเกณฑ์ ๗๐ เปอร์เซนต์ ที่กำหนด ๒.๓ ครู นักเรียน และชุมชน มีความพึงพอใจต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม อยู่ในระดับมาก^{๓๙}

๔) เอมอร ปันทะสืบ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาสาขาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวน

^{๓๘} จิราพร วัฒนศรีสิน และคณะ, “การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนักศึกษาวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครศรีธรรมราช”, รายงานการวิจัย, (วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี : สถาบันพระบรมราชชนก, ๒๕๕๖).

^{๓๙} สุวรรณี เข้มเพชร, “การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม วิชา งานขายผลิตภัณฑ์เกษตรในท้องถิ่น ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต ๓”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๒).

ดุสิต ศูนย์การศึกษานอกที่ตั้งลำปาง” เพื่อศึกษาการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาสาขาการศึกษาปฐมวัย และเพื่อเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนักศึกษาสาขาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์การศึกษานอกที่ตั้งลำปาง ประชากรและกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาโปรแกรม การศึกษาปฐมวัย ปีการศึกษา ๑/๒๕๕๖ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบบทดสอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Cornell Critical Thinking Test Level X) ผลการวิจัยมีดังนี้ ๑. จากการศึกษาค้นคว้าการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาสาขาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์การศึกษานอกที่ตั้ง ลำปาง พบว่านักศึกษายังขาดความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งวัดจากคะแนนของแบบทดสอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๓๗.๕๘ (จากคะแนนเต็ม ๗๑ คะแนน) ๒. ผลการเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ๑ มีค่าเท่ากับ ๓๗.๕๘ และ ๕๑.๒๐ ตามลำดับ ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^{๔๐}

๔) จรินทร์ สมภู ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลการจัดการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่มุ่งเน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยใช้กรณีศึกษาวิชาการประเมินสุขภาพ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครบุรี ปีการศึกษา ๒๕๕๓” เพื่อศึกษาผลการจัดการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่มุ่งเน้น การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยใช้กรณีศึกษาวิชาการประเมินสุขภาพ ของนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครบุรี ชั้นปีที่ ๒ ภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๓ จำนวน ๖๒ คน โดยสำรวจความรู้สึกของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนการสอนที่ใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้กรณีศึกษา คำถามที่ใช้เป็นคำถามแบบตัวเลือก ๕ ระดับ ซึ่งถามเรื่องการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กรณีศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ๑. การเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่มุ่งเน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม พบว่า โดยรวมการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม อยู่ในระดับมาก ๒. การจัดการเรียนการสอนโดยใช้กรณีศึกษา ความคิดเห็นโดยรวมในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กรณีศึกษาอยู่ในระดับ ข้อเสนอแนะ จากการศึกษาการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยใช้กรณีศึกษา นักศึกษาจะคิดวิเคราะห์ได้ดี ผู้สอนควรกระตุ้นผู้เรียนโดยใช้คำถามให้มากขึ้น^{๔๑}

ข. วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีการสอน

๑) พระมนัส ธรรมโรต (มีมณี) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิธีสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีการสอน” เพื่อศึกษาทฤษฎีและแนวคิดการสร้างแรงจูงใจ วิธีสร้างแรงจูงใจที่ปรากฏในพุทธวิธีการ

^{๔๐} เอมอร ปันทะสืบ และคณะ, “การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักศึกษาสาขาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์การศึกษานอกที่ตั้งลำปาง”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๕).

^{๔๑} จรินทร์ สมภู, “ผลการจัดการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่มุ่งเน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยใช้กรณีศึกษาวิชาการประเมินสุขภาพ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครบุรี ปีการศึกษา ๒๕๕๓”, รายงานการวิจัย, (วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครบุรี, ๒๕๕๓).

สอน และเพื่อนำเสนอแนวทางประยุกต์ใช้พุทธวิธีวิธีการสร้างแรงจูงใจมาใช้ในสังคม ผลการศึกษา ทฤษฎีและแนวคิด สรุปว่าแรงจูงใจหมายถึง สภาวะที่กระตุ้นให้บุคคล แสดงพฤติกรรมออกมา โดย อาศัยแรงขับทั้งภายในภายนอกและปัจจัยต่าง ๆ อีกหลายประการ โดยผู้สร้างแรงจูงใจต้องมีความสามารถในการนำทฤษฎีมาปรับใช้อ่านบุคคลและสถานการณ์ให้ออกพร้อมทั้งสร้าง สภาพแวดล้อมให้เหมาะสมผลการศึกษาที่เป็นการวิจัยเชิงเอกสารค้นคว้าจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง ได้พบว่า ก่อนแสดงธรรมทุกครั้ง พระพุทธเจ้าทรงเตรียมความพร้อมของบุคคลทุกชั้น วรรณะที่ทรง โปรดแสดงธรรม โดยสร้างแรงจูงใจให้เกิดความพร้อมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ได้แก่ การสร้างความศรัทธาให้บุคคลนั้น ๆ หรือคณะนั้น ๆ มีต่อพระองค์ คำพูดที่โน้มน้าวใจ การแสดงปาฏิหาริย์ สื่อการสอน การอุปมาเปรียบเทียบ นิทานชาดกต่าง ๆ และการแสดงอนุพุทธานุภาพ^{๔๒}

๒) พระมหาทวิ มหาปณฺโณ (ละลง) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธ วิธีวิธีการสอนในอัมมปัทฏฐกถา” เพื่อศึกษาพุทธวิธีวิธีการสอนในอัมมปัทฏฐกถา วิเคราะห์ประเด็นที่ว่า พระพุทธเจ้า ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นพระบรมศาสดา ทรงสั่งสอนชาวโลกจนทำให้พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาสำคัญศาสนาหนึ่งของโลกในปัจจุบัน เนื้อหาที่พระองค์ทรงนำมาสอนและวิธีการสอนของ พระองค์ซึ่งได้ทำการศึกษาค้นคว้าในพระไตรปิฎก อัมมปัทฏฐกถา โดยพบข้อสรุปว่า ในอัมมปัทฏฐกถา พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนที่เหมาะสมแก่แต่ละบุคคลคือทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ทรงคำนึงถึงความพร้อมของผู้ฟัง คือพระองค์ทรงจัดรูปแบบการสอนให้เข้ากับจริตของผู้ฟัง เช่นทรง รู้จักเริ่มต้นในการสอน สร้างบรรยากาศในการสอน ปรับปรุงรูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ของผู้ฟัง เช่น ทรงสอนแบบสนทนา บรรยาย ตอบปัญหา และวางกฎข้อบังคับเป็นต้น พระพุทธเจ้า ทรงมีพุทธอุบายประกอบการสอน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการสอน เช่น ยกเรื่องราวต่าง ๆ มา เล่าเป็นตัวอย่างประกอบการสอน ทรงนำเอาสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่มาประกอบการสอน ทรงเลือกสรร บุคคลที่จะทรงสอนรอจังหวะและโอกาสเป็นต้น ทรงใช้วิธีพิเศษ คืออิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนา ปาฏิหาริย์ อนุสาสนียปาฏิหาริย์ เข้าช่วยประกอบการสอน^{๔๓}

๓) พระมหาทรศน์ คุณทสฺสี (โพนดวงกรณ์) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษา เปรียบเทียบพุทธวิธีวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบท กับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” เพื่อ ศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อต้องการทราบว่า มีลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร จากการศึกษา เปรียบเทียบพุทธวิธีวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้วิจัย พบว่าพุทธวิธีวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบท มีความสอดคล้องกับลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้ที่ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ๕ ประการ คือ (๑) เรียนรู้อย่างมีความสุข (๒) เรียนรู้แบบองค์รวม (๓) เรียนรู้ จากการคิด การปฏิบัติจริง และการสรุปองค์ความรู้ด้วยตนเอง (๔) เรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น และ (๕) เรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า พุทธวิธีวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทกับ

^{๔๒} พระมนัส ธรรมโร (มีเมณฺ), “ศึกษาวิธีสร้างแรงจูงใจจากพุทธวิธีวิธีการสอน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๔๓} พระมหาทวิ มหาปณฺโณ (ละลง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธวิธีวิธีการสอนในอัมมปัทฏฐกถา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการสอนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของหลักการสำคัญ ๓ ประการ คือ เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิดการปฏิบัติจริงและสรุปองค์ความรู้ด้วยตนเอง และมุ่งให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเรียนรู้ พุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทเน้นให้ผู้เรียนได้เข้าใจตนเอง โดยเฉพาะด้านจิตใจของตน เพื่อให้ผู้เรียนได้ปรับปรุงแก้ไขตนเองจนได้บรรลุธรรมขั้นใดขั้นหนึ่งตามอุปนิสัยสมบัติที่เคยอบรมสั่งสมมา ในขณะที่ลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้ที่แตกต่างกันนั้น ผู้วิจัยพบว่าแตกต่างกันอยู่เล็กน้อย คือ กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้เทคนิคและวิธีการในการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ต่อไป^{๔๔}

๔) พระมหาแหวนทอง ปุณฺณาคโม ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง วิธีการสอนของพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในพระสูตรและพระวินัย กล่าวถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในพระสูตรและพระวินัย สรุปความว่า วิธีการสอนของพระพุทธเจ้าโดยทั่วไปแล้ว นับว่าเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่พระองค์คิดค้นขึ้นและได้ทดลองใช้เห็นผลมาแล้วแต่สมัยพุทธกาล แต่ปัจจุบันกระบวนการสอนการเรียนทางด้านศีลธรรมหรือหลักพุทธธรรมอื่น ๆ ดูเหมือนว่าจะมีปัญหาใหญ่ เมื่อมองจากสายตาของผู้ให้การศึกษาและผู้เรียน ทั้งนี้ก็เพราะหลักการสอนอันยอดเยี่ยมนั้น มีลักษณะเป็นนามธรรมทั้งมีนัยลึกซึ้งมาก จึงต้องมีการตีความหรืออธิบายขยายความถึงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นที่กระจ่างชัดยิ่งขึ้น^{๔๕}

๕) พระณัฐพนธ์ ขอบมี ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธวิธีการสอนเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมนิสิต คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธวิธีการสอนเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมนิสิต และเพื่อศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธวิธี เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของนิสิต ผลวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเรียนรู้ตามแนวพุทธวิธีการสอน เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมนิสิตมีองค์ประกอบสำคัญ คือ หลักการ แนวคิด ทฤษฎี วัตถุประสงค์ของรูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ของรูปแบบมี ๕ ขั้นตอน ๑. ชี้นำเข้าสู่การเรียนรู้เชิงจริยธรรม ๒. ชี้นำสู่ประสบการณ์เชิงจริยธรรม ๓. ชี้นำผลสอนทฤษฎีสู่การปฏิบัติเชิงจริยธรรม ๔. ชี้นำเครื่องครัดการนำไปใช้ ๕. ชี้นำประเมินคุณภาพและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด^{๔๖}

๖) พระธีระ จิตตโสภโณ (ขาวแจ้ง) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ต่อพุทธวิธีการสอนแบบไตรสิกขาในโรงเรียนอนุบาลจันทบุรี เพื่อศึกษาระดับ

^{๔๔} พระมหาทรรศน์ คุณทสสี (โพนดวงกรณ์), “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบท กับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๔๕} พระมหาแหวนทอง ปุณฺณาคโม, “วิธีการสอนของพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในพระสูตรและพระวินัย”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๔๖} พระณัฐพนธ์ ขอบมี, “รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธวิธีการสอนเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมนิสิต คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๘).

ความพึงพอใจของนักเรียน และ เปรียบเทียบความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนอนุบาลจันทบุรี ต่อพุทธวิธีการสอนแบบไตรสิกขาในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ๑. ความพึงพอใจของนักเรียนต่อพุทธวิธีการสอนแบบไตรสิกขา ความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักเรียนมีระดับความพึงพอใจ ในระดับปานกลางลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ ชั้นปัญญา (ปัญญาลึกซึ้งขั้นสมาธิ (จิตตสิกขา) และชั้นศีล(ศีลสิกขา) ๒. เปรียบเทียบความพึงพอใจของ นักเรียนต่อพุทธวิธีการสอนแบบไตรสิกขาในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า โดยภาพรวม นักเรียนที่มีปัจจัยด้านเพศ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาต่างกัน นักเรียนมีความพึงพอใจต่อพุทธวิธีการสอนแบบไตรสิกขาในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน ในขณะที่ปัจจัยด้าน คุณค่า ความสำคัญและประโยชน์ของวิชาพระพุทธศาสนา ต่างกันนักเรียนมีความพึงพอใจต่อพุทธวิธีการสอนแบบไตรสิกขา ในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^{๔๗}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าได้มีการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการศึกษาเรื่องพุทธวิธีการสอนอยู่พอสมควร แต่ยังไม่พบว่ามีการศึกษาหรือการเสนอแนวคิดเรื่อง วิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธเจ้า จึงจะได้ทำการศึกษาวิจัยให้ละเอียดในประเด็นนี้ต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เอกสารหลักที่ใช้คือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยตามกรอบของการศึกษา ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษารวบรวมข้อมูลจาก เอกสารและตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากเอกสารตำราทางวิชาการ และแนวคิดของนักการศึกษา ทั้งไทยและต่างประเทศในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม พร้อมทั้งศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีการสอน ทั้งด้านความหมาย รูปแบบ และลักษณะ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก รวมถึงอรรถกถา

๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูลขั้นทุติยภูมิ คือส่วนที่เป็นงานนิพนธ์ทั่ว ๆ ไป รวมทั้งเอกสารงานวิจัย บทความทางวิชาการ และแนวคิดของปราชญ์ผู้รู้ในทางพระพุทธศาสนา และนักการศึกษา ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้

๑.๗.๓ นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์ที่ปรึกษา และกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้อง

๑.๗.๔ นำเสนอผลการวิจัย

^{๔๗} พระธีระ จิตตโสภโณ (ขาวแจ้ง), “ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ต่อพุทธวิธีการสอนแบบไตรสิกขาในโรงเรียนอนุบาลจันทบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๕).

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบวิธีการจัดการเรียนรู้ของพระพุทธรเจ้า
- ๑.๘.๓ ทำให้ได้ทราบวิธีการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของพระพุทธรเจ้า